

Білик Р. С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Bilyk Ruslana

PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor, Department of International Economics
Chernivtsi National University of Yuriy Fedkovych

МЕХАНІЗМИ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У статті розглянуто об'єктивні передумови та основні закономірності реалізації модернізації економіки. Обґрунтовано необхідність проведення модернізації економіки, насамперед для країн із транзитивною економікою в умовах глобалізації, що передбачає формування нової економічної політики, в основі якої є інноваційний розвиток країни. Доведено, що модернізаційні зміни в економіці відбуваються в результаті взаємодії якісно різних механізмів, які, з одного боку, забезпечують збереження цілісності і стійкості економічної системи, з іншого – стимулюють рухливість і змінюваність її елементів. За результатами проведеного аналізу визначено пріоритетні напрями та розроблено дієві механізми інвестиційного забезпечення інноваційно-технологічної модернізації в Україні. Розроблено рекомендації щодо вдосконалення інституційних основ інноваційної політики в умовах модернізації економіки України.

Ключові слова: інвестиційне забезпечення, інноваційна діяльність, інституціональне забезпечення, інноваційно-технологічна модернізація.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку характерною ознакою є процес глобалізації, який поступово стирає національні кордони, формуючи єдиний інтегрований ринковий простір. За цих умов розвиток соціально-економічних систем залежить не стільки від їхніх внутрішніх реальних і потенційних можливостей, скільки від впливів ринкового середовища, що, динамічно змінюючись, виступають джерелами виникнення спектру різноманітних протиріч. Однією з умов реалізації сучасної глобалізації є модернізація, яка закономірно розглядається як інтернаціональний процес та один із варіантів суспільного розвитку, що приводить до вдосконалення та накопичення позитивних кількісних і якісних змін у розвитку певного явища (економічних, соціальних, демографічних, культурних та ін.). Відповідно до цього модернізація, яка сьогодні охоплює більшість країн, може привести сучасний транснаціональний світ до повної його невідомості, внаслідок чого вона породжуватиме й чимало проблем, які можуть спровокувати небезпечний конфлікт, що позначиться на специфіці політики національних держав.

В умовах інтенсифікації процесів глобалізації особливої актуальності набуває проблема підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Її можна вирішити лише шляхом глибокого технічного переозброєння виробничого потенціалу, яке потребує активізації інвестиційної діяльності в країні. Остання є необхідною передумовою забезпечення економічного зростання, посилення конкурентоспроможності підприємницьких структур на основі їх модернізації та реконструкції, що дасть змогу підвищити рівень економічної та національної безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам модернізації економіки та вдосконалення інноваційної політики в умовах глобалізації присвячено багато наукових досліджень і публікацій. Серед зарубіжних та вітчизняних учених, які зробили значний внесок у дослідження теоретичних та практичних аспектів цих проблем, слід відзначити В. Андрійчука, Ю. Бажала, З. Варналія, М. Вебера, А. Гальчинського, В. Гейця, Р. Гринберга, Я. Жалила, М. Кондратьєва, С. Кузнеця, Дж.М. Кейнса,

В. Мітчела, Р. Нурєєва, В. Полтеровича, Дж. Робінсон, У. Росту, А. Рум'янцева, В. Сизоненка, Л. Федулову, А. Філіпенка, С. Циганова, А. Чухна, О. Шниркова та інших. Але питання вдосконалення інституційних засад формування інноваційної політики в умовах модернізації економіки не досить відпрацьовано.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наявних досліджень свідчить про необхідність обґрунтування системного бачення концептуальної моделі модернізації національної економіки в країнах із ринками, що формуються, зокрема України на базі інноваційного розвитку з урахуванням глобалізаційних процесів та інтеграції країни до європейського економічного та інноваційного простору.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні пріоритетних напрямів та розробленні дієвих механізмів забезпечення модернізації економіки України на основі її інноваційно-інвестиційного розвитку. Для визначення напрямів активізації інноваційно-інвестиційної діяльності в контексті модернізації національної економіки необхідно проведення порівняльного аналізу інституційного середовища інноваційної політики, системи державної підтримки інноваційної діяльності в Україні та країнах, що здійснювали ефективні економічні реформи в інноваційній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні умови економічного розвитку в Україні та активізація євроінтеграційних процесів визначили пріоритети реалізації моделі інноваційно-технологічної модернізації національної економіки та суб'єктів господарювання. Інноваційно-технологічна модернізація як складний ресурсомісткий та капіталомісткий процес потребує суттєвих обсягів інвестицій та відповідного державного регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку. Залежність між активністю інноваційної діяльності в країні та зростанням економіки підтверджується практичним досвідом країн як із розвинутою ринковою економікою, так і з трансформаційною. На макро-, мезо- та мікрорівнях інновації виступають найважливішим чинником тех-

нологічного розвитку виробництва. Конкурентні переваги країни, певної галузі, регіону, підприємства вирішальною мірою залежать від змістовного наповнення процесів управління інноваційною діяльністю на всіх рівнях господарювання. Лише активне використання інновацій в усіх сферах життєдіяльності дозволяє сформувати стійкі передумови для забезпечення високого рівня національної безпеки країни [1].

У «Глобальному індексу інновацій» (ГИ) Україна у 2018 р. займає 43 місце серед 127 країн (з 92,5% населення світу і 97,6% світового ВВП). Україна протягом 2014-2018 рр. покращила показник «Глобальний індекс інновацій» на 20 пунктів. Покращено також показники «Розвиток бізнесу» (+44), «Простота створення бізнесу» (+44), «Простота сплати податків» (+53), «Інформаційні та комунікаційні технології» (+16) та інші, який щорічно публікується Корнельським університетом, INSEAD і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності [2]. Серед сильних сторін країни варто відзначити такі показники, як створення знань й результати наукових досліджень, співвідношення патентів за походженням до ВВП за паритетом купівельної спроможності, співвідношення корисних моделей за походженням до ВВП за паритетом купівельної спроможності, витрати на комп'ютерне програмне забезпечення у відсотках ВВП, експорт ІКТ послуг у відсотках від загального обсягу торгівлі. Так, за даними Держстату, у 2017 році продукція сектору інформаційних технологій становила понад 3% ВВП, а сукупний дохід галузі – понад 3,5 млрд дол. США, що зрівняно з обсягами продукції високотехнологічного сектору [3].

За даними Всесвітнього економічного форуму – «Звіту про глобальну конкурентоспроможність 2017–2018 рр.», Україна посіла 81 місце серед 137 досліджуваних країн, піднявшись на чотири позиції. За компонентами підіндексу, який характеризує ефективність ринків – ключового фактору на стадії інвестиційного зростання (індустріалізації) – Україна посідає 101 місце за ефективністю товарних ринків серед 137 країн, 120 – за ефективністю фінансових і 86 – за ефективністю ринку праці. Готовність до адаптації технологій та інновацій оцінена на рівні 81 місця. При цьому за показником «Ринкові інституції» наша країна посідає 118 місце, а за розвиненістю бізнесу – 90. Серед факторів, важливих для розвитку промисловості, сприятливими є хіба що розмір доступного ринку (за ємністю ринку Україна посідає 47 місце) та освіта (наша країна посідає 35 місце). Незважаючи на велику кількість вчених та інженерів, а також частку людей, які мають вищу освіту, Україна має посередній рейтинг за підіндексом «Інновації» та низькі значення показників «Державні закупівлі новітніх технологій і продукції», «Взаємозв'язки університетів з промисловістю у сфері ДіР», «Технологічна готовність». Тут найбільш проблемним показником залишаються «Іноземні інвестиції та трансфер технологій» [4].

Відповідно до індексу інноваційного розвитку, представленого агентством Bloomberg у 2018 році, Україна на 46 місці серед 50 досліджуваних країн. При цьому наша країна виявилася найгіршою за продуктивністю праці (50 місце), що свідчить про низький рівень застосовуваних технологій та виробництво товарів з низькою доданою вартістю, і потрапила до трійки аутсайдерів за технологічними можливостями (48 місце). Водночас вона зберігає високе 21 місце за ефективністю вищої освіти та 27 місце за патентною активністю, тобто має потенціал до розвитку.

Інноваційне табло ЄС, яке включає дані щодо країн європейського співтовариства, країн-кандидатів на вступ

в ЄС та деяких інших країн, віднесло Україну до групи «Інноватор, що формується» разом з Болгарією, Македонією та Румунією. Проведений покомпонентний аналіз свідчить, що Україна має значні неререалізовані можливості в інноваційному розвитку, особливо щодо комерціалізації нововведень і у сфері захисту прав на інтелектуальну власність. Головними перевагами України є вигідне географічне положення, ємний ринок, наявність поглибленої та всебічної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС та відносно високий рівень розвитку людського потенціалу [5].

У сучасних умовах інноваційна модель розвитку є безальтернативною для багатьох країн, тому що у світі створюються необхідні умови для нового VI технологічного укладу. Це кардинально змінює всю інфраструктуру сфери виробництва на основі використання інноваційних технологій. У відтворювальний цикл залучаються всі галузі національної економіки, які мають необхідний потенціал. Але у разі відсутності необхідного фінансування та недостатності інноваційних технологій для таких галузей, як авіаційна, космічна, і традиційних в Україні металургії, хімічної промисловості, аграрного сектору, вони можуть втратити свій потенціал і конкурентні переваги. На сьогодні потреба в інвестиційних ресурсах лише для технологічного оновлення національної економіки України становить понад 1 трлн дол. США. Однак сучасний стан світового господарства (глобальна економічна нестабільність, кризові явища у сфері державних фінансів у різних країнах світу) та складний стан національної економіки ускладнюють пошук необхідних джерел і ефективних механізмів і інструментів фінансового забезпечення. За таких умов актуальним стає розроблення і реалізація ефективної стратегії модернізації економіки з урахуванням наявних внутрішніх і зовнішніх перешкод [6].

Модернізація національної економіки – одне з головних завдань, що стоять перед країнами з ринками, що формуються, зокрема України. У фаховій літературі модернізація розглядається як технологічні та структурні трансформації в національній економіці, які приводять до зниження її залежності від кон'юнктури на світових сировинних ринках, підвищення якості та продуктивності праці, до зростання частки виробництва інноваційної продукції у структурі ВВП, поліпшення добробуту населення і в кінцевому підсумку підвищують конкурентні переваги країни у світовому економічному просторі [7; 8].

Необхідність подолання інноваційної та технологічної відсталості української економіки зумовила появу у науковій літературі поняття «інноваційна модернізація» [9, с. 5–6]. На нашу думку, таке словосполучення можливе для використання, аби підкреслити, що модернізація – це процес якісного удосконалення продуктивних сил шляхом впровадження інновацій.

Отже, модернізація – це багатовимірне та складне явище. Тому у сучасних умовах для забезпечення сталого економічного зростання країни необхідно здійснювати модернізацію не лише економіки, а й усіх сфер суспільного життя. Оскільки модернізація – це не лише реструктуризація економіки, а це формування науково-технічної та інноваційної стратегії держави, шлях розбудови країни в певному напрямі [6, с. 115]. Саме держава визначає джерела та шляхи мобілізації інвестиційних ресурсів для модернізації економіки. Її проведення передбачає інтенсифікацію процесу економічного відтворення шляхом подальшого розподілу праці, ефективного використання всіх наявних ресурсів, розвитку науки та раціонального управління [6].

Про необхідність застосування стратегічного підходу до процесів модернізації наголошується у пра-

цях Я. Жаліла [10] та інших дослідників. Наприклад, Ю. Кінзерський вказує на необхідність проведення реструктуризації виробничої сфери національної економіки відповідно до визначених стратегічних пріоритетів, яка потребує певних взаємоузгоджених управлінських рішень, мобілізації ресурсів і часу. Тому вона має здійснюватися на засадах державного стратегічного управління [11, с. 469]. А це означає, що питання розроблення науково обгрунтованої стратегії чи програми модернізації економіки залишаються актуальними.

Необхідно відзначити, що серед науковців є різні підходи щодо доцільності проведення модернізації. Вона визначається на двома основними напрямками, а саме: модернізація традиційних галузей економіки та створення сприятливих умов для розвитку високотехнологічних секторів, що спроможні виробляти інноваційну продукцію. При цьому розбіжності виникають під час визначення пропорцій розподілу наявних ресурсів між ними [8; 9; 12].

Сучасні дослідження теоретичних основ модернізації ґрунтуються на основних положеннях запропонованих ще М. Портером теорії про «стадії розвитку». Згідно з цією теорією кожна країна обов'язково має пройти у своєму розвитку кілька стадій, і неможливо оминати жодну з них. При цьому кожна стадія розвитку потребує застосування адекватних інструментів та механізмів і своєчасної їх зміни [13].

Наприклад, у своїх роботах Е. Тоффлер обґрунтував три стадії модернізації, назвавши їх хвилями. Перша хвиля модернізації (доіндустріальна, або сільськогосподарська, революція) принесла механізми, які просто сприяли збільшенню сили людських м'язів або м'язів домашніх тварин. Друга хвиля (індустріальна, або зростання промислової цивілізації) «...породила гігантські електромеханічні машини, розвинула технологію органів чуття, об'єднала безліч пов'язаних одну з одною машин під одним дахом, створюючи фабрики, заводи і, зрештою, потокові лінії всередині одного підприємства». А третя хвиля (постіндустріальна) «...суперечить старій традиційній індустріальній цивілізації. Вона є одночасно і високотехнологічною, й антиіндустріальною» [14, с. 33, 60, 61, 66].

Ю. Кінзерський та низка інших дослідників, використовуючи методикку World Economic Forum [11; 15], виділяють ресурсну, інвестиційну, інноваційну стадії розвитку економіки. Китайський вчений Хе Чуаньці розглядає також три стадії модернізації: первинну, вторинну та інтегровану. Результатом системного вивчення співробітниками Китайського центру дослідження модернізації цього явища з позицій наздоганяючої економіки стала теоретична концепція нелінійної моделі «спіралі модернізації», яка обґрунтовує можливість використання «каналів» для модернізаційного «прориву», що дає змогу динамічніше скорочувати відставання від розвинених країн світу [16].

Інші дослідники, П. Хоуїтт та Ф. Агійон, обґрунтували так звану «формальну» теорію шumpетерівського економічного зростання, згідно з якою у країнах світу, що за рівнем продуктивності праці далеко відстають від передових технологічних держав, доцільно займатися модернізацією, а в країнах, які знаходяться близько до переднього краю технічного прогресу, доцільно займатися інноваціями [9].

З метою реального переходу від імітаційного до інноваційно-технологічного розвитку необхідно забезпечити підвищення рівня виконання державної політики модернізації. Стратегічними напрямками державної політики у сфері модернізації економіки повинні визначатись через фінансову, соціальну, енергетичну, аграрну, інноваційну, зовнішньоекономічну політику, розвиток інфраструктури, розвиток внутрішніх ринків та підприємництва, захист довкілля.

Головним напрямом розвитку держави в умовах глобалізації є широкомасштабна, всеохоплююча модернізація всіх сфер суспільного життя, і в першу чергу економіки. При цьому необхідно враховувати, що позитивний вплив глобалізації небезперечний, оскільки його противники стверджують, що глобалізація скоріш за все сприяє поділу світової економіки та консервації технологічного укладу відстаючих держав на певних стадіях технологічного прогресу в інтересах більш розвинених економік. Таке явище отримало назву «дивергенція». Таким чином, необхідно відмітити, що можлива та бажана трансформація понять конвергенції і дивергенції на внутрішньому державному рівні, наприклад, на доходи і соціальне благополуччя в суспільстві, регіональну економічну спеціалізацію [17], а головне при цьому – виявити і дослідити проблеми формування моделі національної економіки, яка б мала особливості інноваційного підходу, забезпечуючи стійкість її функціонування [6].

Зарубіжний досвід показує, що для ефективного розвитку країни та її успішної інтеграції у світове господарство необхідно здійснювати поступову модернізацію національної економіки, яка повинна ґрунтуватися на впровадженні у виробництво досягнень НТП з метою виробництва інноваційної продукції, яка є конкурентоспроможною на зовнішньому і внутрішньому ринках. При цьому державну політику необхідно спрямувати на структурні зміни економіки шляхом пріоритетного розвитку високотехнологічних виробництв як основи переведення її на інноваційний шлях розвитку [15].

Модернізація економіки України передбачає формування нової економічної політики, в основі якої лежить інноваційний розвиток країни. Як показує світова практика, перемагають у конкурентній боротьбі в глобальному просторі саме країни, які модернізують свою економіку та орієнтують діяльність підприємств на виготовлення продукції інноваційного характеру. В основі інноваційного розвитку лежить формування інституційного середовища та інфраструктури, яка включає мережу бізнес-інкубаторів, індустріальних, техно-наукових парків, яка би сприяла технічному розвитку та модернізації економіки. Створення мережі інфраструктури інноваційного розвитку передбачає формування системи державної підтримки підприємств, які займаються інноваційною діяльністю [2; 9].

Після економічної та політичної кризи 2013–2014 рр. в Україні розпочався перший етап реформ щодо модернізації економіки країни. На цьому етапі заплановано переглянути систему законодавства країни щодо формування мережі індустріальних парків, спростити регуляторні процедури, які пов'язані із передачею землі в оренду та суборенду; встановити прозорі критерії для отримання державної підтримки; ввести додаткові стимули або відтворити дію існуючих; забезпечити права резидентів індустріальних парків на безперешкодний доступ до інформації щодо наявних потужностей (електро-, тепло-, водопотужностей тощо) у ресурсних монополістів; запровадити обов'язкову систему публічного оприлюднення інформації про індустріальні парки [5; 10].

Враховуючи світовий досвід, можна стверджувати, що в економіці з домінуванням приватної власності саме приватний сектор на основі власних досліджень здійснює розроблення технологій та ринкове освоєння інновацій. Держава, у свою чергу, сприяє виробництву знань та технологій стратегічного характеру, створює інфраструктуру та сприятливі інституційні умови для інноваційної діяльності приватних компаній (в тому числі для інвестування приватних капіталів у науково-технічну сферу). Що ж стосується України, то тут практично відсутні перелічені вище

механізми (є недосконалість законодавства щодо патентування та кредитування інновацій), а фундаментальна наука та кваліфіковані кадри не можуть задовольнити попит у сучасному конкурентному середовищі. Крім цього, є ще так званий «плодський фактор» – несприйняття товару споживачами (конфлікт між реальними та очікуваними його якостями) та бар'єри зі сторони керівництва посередницьких організацій через значний ризик, пов'язаний із окупністю чи неокупністю впроваджених інновацій [15].

Прорахунки і помилки переходу від централізованої планової економіки до ринкової «наклалися» на великий рівень помилок та ризику, пов'язаного зі складністю задоволення суспільних потреб на основі поширення досягнень науки і технологій. Згідно зі статистичними даними, до найбільш поширених помилок «смертності» інновацій слід віднести: невдалу оцінку потреб ринку (32%); технічні причини (23%); високу ціну нового продукту (14%); невдалу політику на світових ринках (13%); несвоєчасний початок продажу нового продукту (10%); протидію конкурентів (8%) [9].

Водночас, як зазначається в національній доповіді «Інноваційна Україна – 2020», структурно-технологічні зрушення, що відбулися у роки незалежності, значною мірою мали стихійний характер, а основні механізми зростання продовжують концентруватися у групі галузей, чия конкурентоспроможність переважно залежить від використання екстенсивних факторів виробництва та потребує відносно невисокого рівня інноваційної активності, ґрунтуючись на експорті сировинних товарів і продукції нижчих виробничих переділів, що зумовлює низьку конкурентоспроможність економіки, нееквівалентний обмін і значне відставання країни в соціально-економічному розвитку [20, с. 6].

Циклічність економічного розвитку, мінливість глобальних ринків продемонстрували безперспективність орієнтації винятково на експорт сировини, продукції з низькою доданою вартістю, обмеженість використання переваг, пов'язаних із відносно низькою вартістю робочої сили. Водночас подолання наслідків низького технічного та економічного рівнів розвитку країни, забезпечення переходу до пришвидшеного зростання безпосередньо залежать від спільних зусиль держави та бізнесу в частині переходу на наступні щаблі технологічного укладу, інтелектуалізації базових видів економічної діяльності, підвищення рівня інноваційності економіки, розвитку творчого потенціалу нації на засадах науково-технічного прогресу.

Такий шлях зумовлює необхідність істотних перетворень в інституційному середовищі ведення бізнесу в Україні, формування сприятливого інноваційного клімату, активізації досліджень і розробок, здійснення прориву у сфері використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій у зв'язку з тим, що країні належить подолати значне відставання за рівнем інноваційної активності підприємств порівняно з розвиненими країнами світу і насамперед своїми сусідами – країнами ЄС. В Україні рівень інноваційної активності не перевищує 20%, тоді як середній показник по ЄС становить 44% (уже не кажучи про країни, які є інноваційними лідерами). Не відповідають інноваційному курсу і низькі витрати на дослідження та розробки, особливо в промисловості України [3; 18], що вважаємо загрозованими тенденціями.

Найважливішими показниками результативної інноваційної діяльності, пов'язаними з модернізацією: з трансформаціями ідей в нові або вдосконалені продукти, послуги, технологічні процеси, що запроваджуються на ринку, є рівень інноваційної активності підприємств і організацій галузей економіки, а також обсяги випуску нової інноваційної продукції, яка реалізується не лише

на внутрішньому, а й на зовнішньому ринках. Саме інноваційно активні підприємства визначають майбутній розвиток економіки країни та її конкурентні позиції на світовому ринку. Вони є точками найбільш швидкого економічного зростання, біля яких формується специфічне творче інноваційне середовище. Розвиток таких підприємств у різних галузях та регіонах позитивно впливає на розвиток економіки країни загалом і зумовлює необхідність інноваційних упроваджень.

Інноваційна активність більшості підприємств значною мірою залежить від соціально-економічного середовища, сформованого за допомогою державної інноваційної політики, ринкової ситуації, попиту на інновації (див. табл. 1).

Інноваційна політика держави спрямована на господарське використання інноваційного потенціалу, на зміцнення внутрішніх зв'язків у науково-технічному комплексі. Формування інноваційної політики пов'язане насамперед з переорієнтацією системи державного регулювання на всебічне заохочення підприємництва та приватної ініціативи. Слід відзначити, що протягом останнього періоду (2000–2017 рр.) кількість інноваційно активних промислових підприємств постійно змінювалася, про що свідчать такі дані: якщо у 2000 р. їх кількість становила 2018 одиниць, що становило 18,0% до загальної кількості підприємств, а у 2008 р. ці показники становили вже відповідно 1397 одиниць та 13,0%, то у 2017 р. інноваційною діяльністю в промисловості займалися лише 759 підприємств, або 16,2% від обстежених [3].

Серед регіонів вищою за середню в Україні частка інноваційно активних підприємств є в Харківській, Тернопільській, Миколаївській, Черкаській, Кіровоградській, Івано-Франківській, Сумській, Запорізькій областях та м. Києві. Значна питома вага інноваційно активних підприємств сконцентрована в таких видах економічної діяльності, як виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (53,8%), комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (34,0%), інших транспортних засобів (37,1%), напоїв (25,9%), електричного устаткування (25,2%), хімічних речовин і хімічної продукції (25,0%) [3].

За даними Державної служби статистики України, кількість підприємств, що реалізує інноваційну продукцію в середині країни та за її межами поступово скорочується. Так, лише у 2017 р. в Україні інноваційну продукцію реалізовувало 450 підприємств, її обсяг становив майже 17,7 млрд. грн., або 6,7% загального обсягу промислової продукції (у 2006 р. – 1918 підприємств на суму 30,9 млрд. грн., або 7,6%). Серед таких підприємств 39,8% реалізували продукцію за межі України, обсяг якої становив 5,5 млрд. грн. (у 2006 р. – 12,8 млрд. грн. і 50,0%) [3].

Загалом за досліджуваний період кількість підприємств, що експортували інноваційну продукцію за межі України, не перевищувала 400, а частка експортованої інноваційної продукції в обсязі реалізованої інноваційної продукції – 55,0%. Найбільша кількість промислових підприємств, що експортували інноваційну продукцію, є в Харківській, м. Київ, Запорізькій та Львівській областях. Результати аналізу обсягів реалізації інноваційної продукції за межі України за видами економічної діяльності показали, що більше половини підприємств (52,2%), що експортували інноваційну продукцію, належали до галузі машинобудування.

Протягом досліджуваного періоду у структурі реалізованої інноваційної продукції переважала частка продукції, що була новою тільки для підприємства над часткою продукції, що була новою для ринку. У 2015–2017 рр. таке співвідношення дорівнювало відповідно 60,0%, 40,0% та

Інноваційна активність підприємств в Україні [3]

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Кількість підприємств, що експортували інноваційну продукцію, од.	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	Частка експортованої інноваційної продукції в обсязі реалізованої інноваційної, %	Кількість виконаних наукових та науково-технічних робіт, од.
2000	18,0	285	9656,9	9,4	32,7	38300
2001	16,5	276	7765,9	6,8	30,5	39780
2002	18,0	308	9501,4	7,0	35,1	41498
2003	15,1	357	8973,8	5,6	37,1	63506
2004	13,7	372	11651,9	5,8	42,5	67311
2005	11,9	385	12751,9	6,5	50,0	63926
2006	11,2	337	13947,6	6,7	41,4	58743
2007	14,2	357	15560,6	6,7	36,5	62657
2008	13,0	341	14989,6	5,9	51,6	62494
2009	12,8	334	8941,4	4,8	42,0	54523
2010	13,8	343	11682,1	3,8	40,7	52037
2011	16,2	378	13956,0	3,8	29,8	52354
2012	17,4	332	10043,6	3,3	36,9	53190
2013	16,8	308	9867,5	3,3	44,7	47875
2014	16,1	296	5650,2	2,5	42,7	42953
2015	17,4	205	23050,1	1,4	40,1	41070
2016	18,9	190	25060,0	1,0	37,6	39890
2017	16,2	179	17700,0	0,7	31,2	37870

35%.. Отже, переважну частку реалізованої інноваційної продукції становила продукція з низьким рівнем новизни. Майже кожне четверте підприємство у 2017 р. реалізувало продукцію, що була новою для ринку. Обсяг такої продукції становив 4,5 млрд. грн., з них – 41,5% підприємства поставили на експорт. Значна кількість підприємств (83,8%) реалізувала продукцію, яка була новою виключно для підприємства. Її обсяг становив 13,2 млрд. грн. Кожне третє підприємство реалізувало за межі України 27,7% такої продукції [3].

Отже, якщо порівнювати з країнами ЄС, то за питоною вагою реалізації нової для ринку інноваційної продукції жоден вид економічної діяльності в Україні не досяг середньоєвропейського рівня. Як правило, в країнах ЄС частка інноваційної продукції, що є новою для ринку, перевищує частку інноваційної продукції, що є новою для підприємства. У 2017 р. питома вага нової для ринку інноваційної продукції в обсязі промислової становила лише близько 1,0%, а нової для підприємства – 1,5%. Тоді як обсяг продукції з високим ступенем новизни від загального обсягу реалізації у Фінляндії дорівнював 16,0%, Чехії – 12,4%, Греції – 23,0%, Мальті – 31,0% [18].

Кризові тенденції вплинули на галузевий розподіл реалізованої інноваційної продукції. Її обсяги скоротилися у ключових для України галузях промисловості, як: машинобудуванні та металургії. Натомість підвищилася питома вага галузей харчової промисловості; виробництво коксу, продуктів нафтопереробки. Динаміка частки реалізованої інноваційної продукції, починаючи з 2008 р., має спадний характер, що можна пояснити зниженням споживчого попиту на продукцію промислового призначення як у період фінансово-економічної кризи, так і в посткризовий період. У 2017 р. частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової становила 1,4%, що є найнижчим показником за 2000–2016 рр. [3].

Дослідження показують, що інноваційний розвиток економіки України стримується такими факторами:

недостатній ступінь державного регулювання розвитку інноваційної діяльності, практично повна відсутність інноваційної інфраструктури, венчурного фінансового капіталу, правового захисту інтелектуальної власності, слабкі фінансова та банківська системи [4]. Ще одним проблемним місцем українського інноваційного розвитку є трансфер технологій: державою фінансуються наукові розробки, внаслідок чого вітчизняні вчені одержують готовий науковий продукт, проте інноваційні підприємства, знаходячись в інформаційному вакуумі, не мають можливості впроваджувати цей продукт у виробництво. Це спричинено відсутністю центрів трансферу технологій при освітніх і наукових установах, які би здійснювали пошук фахівців для виконання досліджень за замовленням підприємств, пошук потенційних покупців винаходу, вирішення питань, пов'язаних із придбанням прав на об'єкти інтелектуальної власності та їх захисту тощо. За допомогою цих центрів інноваційні технології були б забезпечені інформаційною, організаційною, економічною та правовою підтримкою [5; 6].

Як показує світовий досвід, різні країни починали модернізацію за відповідних обставин та продемонстрували, що саме динаміка таких процесів дозволяє дійсно подолати відставання від глобальних лідерів, для яких вона забезпечує збереження позицій. Найвагоміших результатів, наприклад, в економічній модернізації досягли Японія (з 8% від найкращих показників модернізації у 1960 р. до лідируючих позицій у 2000 р.) і Південна Корея (відповідно, від 4% до 52,3%). Але при цьому є низка країн, які, навіть намагаючись здійснити певні реформи, за показником економічної модернізації залишаються немодернізованими або частково модернізованими (зокрема, Бразилія, Мексика, Індія, Україна) [5; 17; 19].

Серед найбільш суттєвих проблем, що стримують адаптацію механізмів інноваційного розвитку, є деформовані структурні співвідношення в національній інноваційній системі. Спостерігається висока концентрація вчених в

академічному й університетському секторах на фоні недостатнього рівня розвитку галузево-корпоративного сектору. Так, науковий кадровий потенціал зосереджений переважно в установах системи НАН України та університетах на протигагу галузево-корпоративному сектору [12].

Не менш складною проблемою є відставання України від інших країн за показниками науково-технологічного розвитку, який залишається вкрай нерівномірним. З високим (у тому числі світовим) рівнем досягнень в одних сферах співіснують проблемні зони технологічного відставання, розміри якого набувають деструктивних масштабів. Ці диспропорції розвитку регулярно фіксуються як вітчизняними статистичними дослідженнями, так і світовими рейтингами конкурентоспроможності та інноваційної готовності.

За даними дослідження, здійсненого в межах підготовки Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів, до 75% вітчизняного наукового потенціалу сьогодні використовується для підтримки вже досягнутого науково-технічного рівня економіки, лише незначна частина орієнтована на цілі оновлення на сучасному рівні наукових знань [5; 10].

Протистояння негативним зовнішнім чинникам та сталий розвиток національної економіки стає можливим лише за умов належного фінансового забезпечення розвитку інноваційних процесів. Слабкість системи фінансування, кредитування, інвестування, відсутність державної фінансової підтримки, податкових преференцій для суб'єктів інноваційної діяльності чинить негативний вплив на формування інноваційно орієнтованої економіки, участі країни в торгівлі високотехнологічною продукцією. Адже така економіка має чітко визначену спрямованість відтворювального процесу на досягнення технологічної конкурентоспроможності за рахунок продукування наукових знань та інновацій, високої ефективності виробництва [11].

Висновки. Таким чином, модернізація економіки України на інноваційних засадах повинна здійснюватися через структурні перетворення у науково-технічній сфері, розвиток високотехнологічних виробництв, зростання інноваційної активності підприємств та збільшення випуску інноваційної продукції. Невід'ємною складовою частиною переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку є формування в країні ефективної інноваційної системи. Для її створення, зокрема, необхідно підвищити попит на інновації з боку більшої частини галузей економіки, збільшити ефективність сектору генерації знань (фундаментальної та прикладної науки), так як відбувається поступова втрата створених у попередні роки заділів, старіння кадрів, зниження рівня досліджень, слабка інтеграція у світову науку і світовий ринок інновацій та відсутня орієнтація на потреби економіки.

У сучасних умовах інноваційна модернізація економіки набуває якісно нового змісту і є однією з передумов розвитку країн світу та підвищення їх конкурентоспроможності на світових ринках. Вона передбачає нарощування інноваційного потенціалу країни, створення умов для розвитку різних галузей економіки, оновлення їхньої матеріально-технічної бази, стимулювання інвестиційних процесів, впровадження сучасного типу виробничих технологій для виробництва інноваційно конкурентоспроможної продукції як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках, розвиток безпосередньо на виробництві наукоємних галузей, що забезпечують отримання найкращих результативних показників інноваційних підприємств.

Перспективним напрямом дослідження проблем модернізації економіки залишаються комплексний аналіз сучасної практики підтримки інноваційної діяльності в провідних країнах світу та розроблення на їх основі пропозицій і рекомендацій щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Циганов С.А., Сизоненко В.О. Інноваційна модернізація економіки як основа реалізації національних економічних інтересів. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Менеджмент інновацій»*. 2015. Випуск 4. С. 101–108.
2. Global Innovation Index 2018 Winning with Global Innovation Author(s): WIPO, WIPO, Cornell University, INSEAD. URL: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2018.pdf (дата звернення: 22.05.2019).
3. Державний комітет статистики України : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.05.2019).
4. Решетило В.П., Островський І.А. Глобальні виклики структурної модернізації економіки України. *Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2018. Випуск 23. С. 38–43.
5. Сіденко В.Р. Глобальні структурні трансформації та тренди економіки України. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 1. С. 1–30.
6. Геєць В.М. Модернізація в системі «суспільство-держава-економіка». *Європейська економіка України*. 2014. № 2. С. 111–124.
7. Чухно А.А. Модернізація економіки та економічна теорія. *Економіка України*. 2012. № 9. С. 4–12.
8. Гриценко А. Методологічні основи модернізації України. *Економіка України*. 2011. № 2. С. 4–12.
9. Андрійчук В.Г. Інноваційна модернізація вітчизняної економіки: стратегічні орієнтири та механізм їх реалізації. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2010. № 1. С. 4–8.
10. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації: аналітична доповідь / Я.А. Жаліло та ін. Київ : НІСД, 2012. 144 с.
11. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації : монографія. Київ : ДУ «ІЕП НАН України», 2013. 536 с.
12. Вишневецький В.П. Глобальна неоіндустріалізація та її уроки для України. *Економіка України*. 2016. № 8. С. 26–43.
13. Портер М. Міжнародна конкуренція. Конкурентні переваги країн. Москва : Альпіна Паблишер, 2016. 947 с.
14. Тоффлер Э. Третья волна. Москва : АСТ, 1999. 261 с.
15. Касич А.О. Модернізаційні процеси в Україні в контексті світового досвіду. *Економіка України*. 2017. № 9. С. 38–58.
16. He Ch. (2012) Modernization Science: The Principles and Methods of National Advancement. *Springer Science & Business Media*. 648 p.
17. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование : монографія / под науч. ред. Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. Киев : КНЭУ, 2013. 466 с.
18. Eurostat (2018) *Enterprises by type of innovation*. URL: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (дата звернення: 23.05.2019).

19. Шваб Клаус. Четвертая промышленная революция. Москва : Изд-во «Э», 2016. 456 с.
20. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / За заг. ред. В.М. Геєця та ін. Київ : НАН України, 2015. 336 с.

References:

1. Tsyhanov S.A., Syzonenko V.O. (2015). Innovatsiyna modernizatsiya ekonomiky yak osnova realizatsiyi natsional'nykh ekonomichnykh interesiv [Innovative modernization of the economy as a basis for the implementation of national economic interests]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya «Menedzhment innovatsiy»*, vol. 4, pp. 101–108.
2. Global Innovation Index 2018 Winning with Global Innovation Author(s): WIPO, WIPO, Cornell University, INSEAD. URL: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2018.pdf (date of use: 22.05.2019).
3. Derzhavnyy komitet statystyky Ukrainy [State Statistics Committee of Ukraine] : website. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (date of use: 22.05.2019).
4. Reshetylo V.P., Ostrovs'kyi I.A. (2018). Hlobal'ni vyklyky strukturnoyi modernizatsiyi ekonomiky Ukrainy [Global challenges of structural modernization of the Ukrainian economy]. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky. Mykolayivs'kyi natsional'nyy universytet imeni V.O. Sukhomlyns'koho*, vol. 23, pp. 38–43.
5. Sidenko V.R. (2018). Hlobal'ni strukturni transformatsiyi ta trendy ekonomiky Ukrainy [Global structural transformations and trends of Ukraine's economy]. *Ekonomika i prohnozuvannya*, no. 1, pp. 1–30.
6. Heyets' V.M. (2014). Modernizatsiya v systemi «susypil'stvo-derzhava-ekonomika» [Modernization in the "society-state-economy" system]. *Yevropeys'ka ekonomika Ukrainy*, no. 2, pp. 111–124.
7. Chukhno A.A. (2012). Modernizatsiya ekonomiky ta ekonomichna teoriya [Modernization of the economy and economic theory]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 9, pp. 4–12.
8. Hrytsenko A. (2011). Metodolohichni osnovy modernizatsiyi Ukrainy [Methodological bases of modernization of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 2, pp. 4–12.
9. Andriychuk V.H. (2010). Innovatsiyna modernizatsiya vitchyznyanoi ekonomiky: stratehichni oryentyry ta mekhanizm yikh realizatsiyi [Innovative modernization of the national economy: strategic guidelines and the mechanism for their implementation]. *Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy, pravo*, no. 1, pp. 4–8.
10. Zhalilo Ya.A. and others (2012). *Pislyakryzovyy rozvytok ekonomiky Ukrainy: zasady stratehiyi modernizatsiyi: analitychna dopovid* [Post-crisis economic development of Ukraine: principles of modernization strategy: analytical report]. Kyiv : NISD, 144 p.
11. Kindzers'kyi YU.V. (2013). *Promyslovist' Ukrainy: stratehiya i polityka strukturno-tekhnolohichnoyi modernizatsiyi* [Industry of Ukraine: Strategy and Policy of Structural and Technological Modernization]. Kyiv : DU «IEP NAN Ukrainy», 536 p. (in Ukrainian)
12. Vyshnevs'kyi V.P. (2016). Hlobal'na neoindustrializatsiya ta yiyi uroky dlya Ukrainy [Global neo-industrialization and its lessons for Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 8, pp. 26–43.
13. Porter M. (2016). *Mezhdunarodnaya konkurentsya. Konkurentnyye preimushchestva stran* [International Competition. Competitive advantages of countries]. Moscow : Al'pina Pabliisher, 947 p. (in Russian)
14. Toffler A. (1999) *Tret'ya volna* [The Third Wave]. Moscow : ACT, 261 p. (in Russian)
15. Kasych A.O. (2017). Modernizatsiyini protsesy v Ukraini v konteksti svitovoho dosvidu [Modernization processes in Ukraine in the context of world experience]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 9, pp. 38–58.
16. He Ch. (2012). *Modernization Science: The Principles and Methods of National Advancement. Springer Science & Business Media*. 648 p. (in English)
17. Luk'yanenko D., Poruchnik A., Kolesov V. (scientific editorship) (2013). *Global'noye ekonomicheskoye razvitiye: tendentsii, asimmetrii, regulirovaniye* [Global economic development: trends, asymmetries, regulation]. Kiev : KNEU, 466 p. (in Russian)
18. Eurostat (2018). *Enterprises by type of innovation*. URL: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (date of use: 23.05.2019).
19. Shvab Klaus (2016). *Chetvertaya promyshlennaya revolyutsiya* [The fourth industrial revolution]. Moscow : Izd-vo «E», 456 p. (in Russian)
20. Heyets V.M. and others (scientific editorship) (2015). *Innovatsiyna Ukraina 2020: natsional'na dopovid'* [Innovative Ukraine 2020: National Report]. Kyiv : NAN Ukrainy, 336 p. (in Ukrainian)

МЕХАНИЗМЫ ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. В статье рассмотрены объективные предпосылки и основные закономерности реализации модернизации экономики. Обоснована необходимость проведения модернизации экономики, в первую очередь, для стран с транзитивной экономикой в условиях глобализации, предусматривающей формирование новой экономической политики, в основе которой лежит инновационное развитие страны. Доказано, что модернизационные изменения в экономике происходят в результате взаимодействия качественно различных механизмов, которые, с одной стороны, обеспечивают сохранение целостности и устойчивости экономической системы, а с другой – стимулируют подвижность и сменяемость ее элементов. По результатам проведенного анализа определены приоритетные направления и предложены действенные механизмы инвестиционного обеспечения инновационно-технологической модернизации в Украине. Разработаны рекомендации относительно совершенствования институциональных основ инновационной политики в условиях модернизации экономики Украины.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инвестиционное обеспечение, институциональное обеспечение, инновационно-технологическая модернизация.

**MECHANISMS OF INNOVATIVE MODERNIZATION OF THE ECONOMY
IN CONDITIONS OF GLOBAL DEVELOPMENT**

Summary. The article include the objective preconditions and the main regularities of the implementation of modernization of the economy. The modernization of the economy is necessary, first of all, for countries with a transitive economy in the conditions of globalization, where the formation of a new economic policy based on innovative development of the country. It is proved that modernization changes in the economy occur as a result of the interaction of qualitatively different mechanisms, which, on the one hand, ensure the preservation of the integrity and stability of the economic system, on the other – stimulate the mobility and variability of its elements. The causal links of the mechanism of the modernization process is, such as the interaction of key growth components with the institutional changes in the macrofinancial organization. The research has shown that ensuring the modernization of the economy depends crucially on the institutional organization of the economy. Foreign experience shows that the active transformation of the institutional structures of the EU member states in accordance with the world and European integration processes provided conditions for the use of complex modernization mechanisms, among which the main place is financial. Under the conditions of intensification of globalization processes, the influence of financial mechanisms on economic growth and increasing competitiveness become of particular importance for Ukraine, whose economy for a long time has virtually no stable, positive dynamics. Recommendations had developed for improving the institutional foundations of innovation policy in conditions of modernization of the Ukrainian economy. A number of obstacles had investigated and found that restrain the effective development of entrepreneurial structures in the conditions of modernization of the economy and do not give them incentives for introduction of innovations due to lack of state financial subordination and imperfect legislation.

Key words: innovative activity, investment support, institutional support, innovation and technological modernization.